

- narodnyh govorov. Vyp. 1–. Moskva–Leningrad (Sankt-Peterburg), 1965–.
- SSA = Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen (1.), Ulla-Maija Kulonen (2.–) (päätoim.), Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. Helsinki, 1992–.
- TKAČENKO, O. B. 1985: Merjanskij jazyk. Naukova dumka, Kiev.
- TRS = Ė. M.–Ė. Mustafajev, L. N. Starostov (toim.), Turecko-russkij slovar. Russkij jazyk, Moskva, 1977.
- UEW = Károly Rédei. Uralisches Etymologisches Wörterbuch. Unter Mitarbeit von Marianne Bakró-Nagy, Sándor Csúcs, István Erdélyi, László Honti, Éva Korenchy, Éva K. Sal und Edit Vértes, Band I–II. Budapest, 1986–1991.
- VESELOVSKIJ, S. B. 1974: Onomastikon. Drevnerusskie imena, prozvišča i familii. Nauka, Moskva.

VOIKO VÄITTÄÄ MITÄ VAIN?

Ago Künnapin kirjoituksesta viime Virittäjässä (Künnap 1999b) tulee mieleeni tarina Venäjän tsaarista, joka rautatietyömaata tarkastaessaan ihmetteli, miksi raiteet kauempana kapenevat, ja kuuluaan, että kyseessä on perspektiivi, julisti mokoman ilmiön kielletyksi Venäjän rautateillä. Rekonstruoitujen kantakielten ominaisuudet ovat aikaperspektiivin tulosta: emme kerta kaikkiaan voi tietää menneisyydestä (varsinkaan kirjoittamattomasta!) yhtä paljon kuin nykyisyydestä, ja siksi rekonstruktio on väistämättä nykykieliä köyhempi. Se voi itse asiassa olla köyhempi kuin nykyiset sekakoosteiset kielet: toimisiko koko nykyiseen Pohjois-Eurooppaan levinnyt ja elinvoimainen pidginkään, saati kreoli, 140 sanavartalon varassa?

On historiallisestikin todennettavissa oleva alkeistotuus, että kielen muuttuessa ajan myötä sen sanastokin vaihtuu, myös yleisiä ja tavallisia käsitteitä merkitsevät sanat. Kantakielen sanojen katoprozentit eri nykykielissä eivät ole sen kummempia asia kuin vaikkapa se, että suomalaiset ovat vaihtaneet ikivanhan *emän äitiin*. Jo itämerensuomalaisten kieltenkin sanastoja ver-

tailtaessa löytyy sekä alueellisia eroja että aukkoja etenkin pienempien kielten kohdalla — merkitseekö tämä, että kantasuomen käsitteestäkin olisi luovuttava ja nykyiset itämerensuomalaiset kielet selitettävä eriperäisiksi, myöhemmin samanlaistuneiksi?

Kuten edellisessäkin mielipidekirjoituksessani (Laakso 1998) yritin tähdentää, juuri tämä samanlaistumisen, konvergenssin ajatus on Künnapin ja hänen aatetovereidensa propagoiman mallin heikoin kohta. Koska lainautumiselle ja kontaktiperäiselle muutokselle ei ole pystytty vielä löytämään mitään universaaleja sääntöjä ja koska varsinaisia sekakieliä ei tällä tietämällä näytä syntyvän kuin sosiolingvistisellä poikkeusilmionä, ei ajatus kielten sekoittumisesta ja yhteensulautumisesta ole oikein hedelmällinen lähtökohta. Ennen kaikkea, kuten myös yritin (monien muiden viimeaikaiseen kielikontaktikeskusteluun osallistuneiden lailla!) korostaa, se on metodologisesti täysin voimaton. Künnapin linjoilla liikkuvista kontaktiteoreetikoista ei kukaan ole yrittänyt kukaan yksityiskohtien tasolla kuvata, miten tällainen sulautuminen konkreettisesti tapahtuisi.

▷

Künnap joutuukin rakentamaan argumentaationsa ilmasta tempaistuille oletuksille, yhtäläisyyksille (esim. suffiksien samannäköisyys muissa Siperian kielissä esiintyvien kanssa), joita hänen metodi(ttomuute)nsa ei pystyisikään erottamaan satunnaisista samankaltaisuuksista, sekä suoranaiselle tosiasioiden vääristelylle. En parhaalla tahdollanikaan ymmärrä, miten on mahdollista väittää, ettei *m*-akkusatiivista (joka löytyy marista ja eteläsaamesta ja selittää oivallisesti myös itämerensuomen *n*-akkusatiivin), *k*-preesensistä tai *ś*-preteritistä (vrt. viimeksi Viitso 1998) olisi näyttöä Euroopan-puoleisissa uralilaisissa kielissä. En myöskään kykene seuraamaan Künnapin loogisia häränpylyjä, kun hän ensin vakuuttaa tukeutuvansa »elävien kielten kirjattuun faktologiaan» ja sitten esittää hämyisiä oletuksiaan esihistoriallisista *lingua francoista* tarjoamatta minkäänlaista konkreettista, empiiristä evidenssiä, kuvaamatta systemaattisesti kielten muuntumista tai kehitysmekanismia tai esittämättä edes todennettuja paralleelitapauksia »elävistä, kirjatuista kielistä» — empirian, systemaattisuuden ja atestoitavien paralleelien varaanhan »traditionalistiseksi» haukuttu komparativistiikka ja itse asiassa kaikki (kieli)tiede perustuu.

Lutz Edzardin teosta seemiläiskielten polygenesistä en ole vielä saanut käsiini. Epäilen kuitenkin Künnapin lähdekriittisyyttä, kun ainakin Koposen (1998) kirjoituksesta irrottamansa sitaatin hän on ilmeisesti ymmärtänyt tahallaan väärin: kysymys ei siinä ollut perinteisen kielisukulaisuusmallin tai kantakielikäsitteen kyseenalaistamisesta vaan johto-opillisten suhteiden kuvausmallin metodisesta väljentämisestä, joka ei sinänsä mitenkään riitele »traditionalistisen» komparativistiikan kanssa. Koponen korostaa kantakielen realistisuutta, johon kuuluu joidenkin kielensisäisten derivaatiosuhteiden »sumeus». Samaiseen

realistisuuteen kuuluu myös kantakielen murteiden olemassaolo, jonka Künnap täysin torjuu, perustein, jotka jäävät minulle epäselviksi. Kysymys ei ole siitä, etteivät kantakielen murteet voisi palautua samaan kantamuotoon, vaan siitä, että kantakieleen projisoituvan, tässä tapauksessa luultavasti murteittaisen vaihtelun taustoja ei enää kyetä saamaan selville.

On tietenkin periaatteessa mahdollista, että rekonstruoidun kantakielen taakse kätkeytyisi esihistoriallinen *lingua franca*. (En siis »kiellä jyrkästi» tätä mahdollisuutta!) Tälle oletukselle pitäisi kuitenkin löytyä muitakin konkreettisia kielitieteellisiä perusteita kuin rekonstruktion köyhyys. (Petri Kallio on Künnapin mainitsemassa kirjoituksessaan [Kallio 1995] ohimennen epäillyt indoeurooppalaista kantakieltä *lingua francaksi* ei suinkaan köyhyyden vaan rikkaan synonymian takia.) Tällaisia ei Künnap ole yrittänytäkään etsiä, vaikka kontaktilingvistiikassa pohjimmiltaan kiistanalainen kysymys pidginin tai kreolin rakenteellisista kriteereistä on vuosikymmenten mittaan tuottanut runsaasti tutkimusta ja pohdintaa (ks. esim. McWhorterin artikkelia 1998 ja sen paria-kolmea aukeamallista lähdeviitteitä). »Lingua francasta» puhuminen — sillä Künnap siis tarkoittaa saman lyhyen kirjoituksen kuluessa milloin äärimmäisen vajavaista pidginiä (»puutteellinen apukieli»), milloin laajan väestön äidinkieleksi leviävää kreolia (»lingua franca yhdessä pidginisaation ja kreolisaation kanssa») — näyttää olevan pelkkää kömpelöä savuverhoa sille surulliselle tosiseikalle, että Künnap luovuttuaan perinteisen historiallisen lingvistiikan metodeista ei ole löytänyt tilalle logiikan tai tieteellisen argumentoinnin häivääkään. Kysymys ei ole vain mielipide-erosta välillämme vaan siitä, että Künnap ei oikeastaan ole edes esittänyt sellaista näkemystä, johon normaalin tieteellisen väittelyn keinoin voisi tarttua.

Tällaisten vastineiden kirjoittaminen ei ole miellyttävää työtä. On kuitenkin välttämätöntä paitsi selventää näkemyksiäni, joihin Künnap eri foorumeilla (vrt. Künnap 1999a) viittailee omien muistiinpanojensa pohjalta, ennen kaikkea tässä »anything goes» -hengen uhkaamassa postmodernissa maailmassa jälleen kerran korostaa tieteellisen keskustelun pelinsääntöjä, tutkijan metodille, rehellisyydelle ja itsekritiikille asetettavia vaatimuksia (samaa tapaan kuin äskettäisessä tervetulleessa puheenvuorossaan Mikone 1999). Mikään arvoasema tiedemaailmassa ei oikeuta viittamaan ylimielisesti kintaalla sekä aikaisemmalle tutkimukselle että uudemmalle kritiikille. Mikään ei oikeuta akateemisten tittien turvin julkaisemaan, opettamaan tai pahaa-aavistamattomille propagoimaan »kielitieteenä» löyhää ja perustelematonta yksityisajattelua. Varsinkaan ei nykymaailmassa ole kenelläkään oikeutta tuhlauttaa fennougristiikan muutenkin niukkoja ja hupenevia voimavaroja asiattomuuksiin. Omia rampoja pyhiä lehmiään ei saisi vaaralliseksi tukkeeksi tieteen väylälle taluttaa kukaan, ei varsinkaan »kansainvälisesti ansioitunut» tutkija tai jo virkansa puolesta paimeneksi velvoitettu yliopiston professori. ■

JOHANNA LAAKSO
Suomalais-ugrilainen laitos,
PL 13 (Franzéninkatu 13),
00014 Helsingin yliopisto
 Sähköposti: *johanna.laakso@helsinki.fi*

LÄHTEET

- KALLIO, PETRI 1995: Kivikautiset lainat. – *Virittäjä* 99 s. 380–389.
 KOPONEN, EINO 1998: Eräiden itämerensuomen johdinten esihistoria. – *Virittäjä* 102 s. 413–416.
 KÜNNAP, AGO 1999a: On the oldest Uralic

lingua franca. — Ago Künnap (ed.): Indo-European–Uralic–Siberian linguistic and cultural contacts s. 142–150 *Fenno-ugristica* 22. Tartu.

- 1999b: Olivatko kantakielet *lingua francoja*? – *Virittäjä* 103 s. 422–425.
 LAAKSO, JOHANNA 1998: Tyvestä puuhun noustaan. – *Virittäjä* 102 s. 610–612.
 McWHORTER, JOHN H. 1998: Identifying the creole prototype: vindicating a typological class. – *Language* 74 s. 788–818.
 MIKONE, EVE 1999: Totuus ja metodi. – *Tieteessä tapahtuu* 6/1999 s. 55–58.
 VIITSO, TIIT-REIN 1998: Läänemeresoome lihtmineviku minevikust. – *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii* s. 424–436. *SUST* 228.

HYVÄT VIRITTÄJÄN LUKIJAT JA KIRJOITTAJAT

Tämä *Virittäjän* numero ilmestyy kokonaan myös kotisivullamme:
www.helsinki.fi/jarj/kks/virittaja.html.

Toivomme nyt teidän palautettanne kotisivun toimittajan osoitteeseen (ks. vierestä). Jatkossa olisi mahdollista esimerkiksi julkaista verkkoversio siten, että se on vain tilaajien luettavissa.

Verkkolehti voisi olla jossakin määrin erilainen kuin painettu: siinä voitaisiin mm. julkaista laajempaa ja ajantasaisempaa Havaintoja ja keskustelua -osastoa. Osa muistakin kirjoituksista voisi ilmestyä laajempina versioina kuin nyt on mahdollista. Lisäksi verkkolehteen mahtuu enemmän kuvitusta ja muuta materiaalia.

Virittäjän toimitus